

Hof Den Haag 29 maart 2005; fietsongeval door loszittende tegel bij wegopbreking.

Een fietspad wordt herbestraat en is opgebroken. Fietsers moeten verder over het naast gelegen voetpad. De Gemeente heeft een bord met de tekst "fietsers afstappen" geplaatst. Een snorfietser rijdt door over het voetpad en komt na 500 meter, door een losliggende en omhoog kantelende tegel, ten val. De wegopbreking van het fietspad was na 150 meter al ten einde maar de situatie nodigde niet uit op dat moment al terug te keren naar het fietspad zodat te verwachten viel dat (brom)fietsers hun weg over het voetpad zouden vervolgen..

De snorfietser treft een verwijt omdat zij zich had moeten realiseren dat ze niet over een fietspad reed. Ze had er dan ook niet op mogen vertrouwen dat de staat van dat pad goed genoeg was om met een snorfiets overheen te rijden.

De Gemeente had bij het nemen van de verkeersmaatregelen in verband met het herstel van het fietspad mede in overweging moeten nemen dat niet alle verkeersdeelnemers steeds de nodige voorzichtigheid en oplettendheid zullen betrachten. Zij had ook rekening moeten houden met het feit dat niet alleen ervaren en met de situatie goed bekende weggebruikers de afzetting zouden passeren, maar bij voorbeeld ook jeugdige weggebruikers die ter plekke niet goed bekend waren. Gezien de situatie ter plaatse van de wegopbreking is het hof van oordeel dat het te voorzien was dat in ieder geval een deel van de aankomende (brom-)fietsers bij de afzetting van het fietspad ondanks de daartoe gegeven aanwijzing niet zou zijn afgestapt, maar zijn weg rijdend zou hebben vervolgd over het rechterpad.

De gemeente was er mee bekend dat er losliggende tegels op het rechterpad lagen en dat er ook enkele enigszins omhoogstaken. Dit leverde een aanmerkelijk risico op voor (ernstige) ongevallen.

De Gemeente had eenvoudig maatregelen kunnen treffen om (brom)fietsers te dwingen terug te gaan naar het fietspad.

De Gemeente is voor 2/3 deel aansprakelijk.

Volledige uitspraak

HET GERECHTSHOF 'S-GRAVENHAGE

vierde civiele kamer, heeft het volgende arrest gewezen in de zaak van

[APPELLANTE],
wonende te Rijswijk,
appellante,
hierna te noemen: [appellante],
procureur: jhr. mr. H.J.J. de Bosch-Kemper,

tegen

de GEMEENTE 's-GRAVENHAGE,
waarvan de zetel is gevestigd te 's-Gravenhage,
geïntimeerde,
hierna te noemen: de gemeente,
procureur: mr. P.J.M. von Schmidt auf Altenstadt.

Het geding

Bij exploit van 19 maart 2002 is [appellante] in hoger beroep gekomen van het vonnis van de rechtbank te 's-Gravenhage van 19 december 2001, gewezen tussen [appellante] als eiseres en de gemeente als gedaagde. Bij memorie van grieven heeft [appellante] vier grieven tegen het vonnis aangevoerd, die door de gemeente bij memorie van antwoord zijn bestreden.

Partijen hebben hun zaak doen bepleiten, [appellante] door haar procureur, aan de hand van een pleitnota, en de gemeente door mw. mr. K. Baetsen, advocaat te Rotterdam, aan de hand van pleitnotities. Bij deze gelegenheid heeft de procureur van [appellante] een aantal originele kleurenfoto's, alsmede twee tekeningen, getoond en overgelegd.

Ten slotte hebben partijen de processtukken overgelegd en arrest gevraagd.

Beoordeling van het hoger beroep

1. Het hof verwijst voor wat betreft de grieven naar de memorie van grieven.

2. In hoger beroep kan van het volgende worden uitgegaan:

a. Op 23 augustus 1995 heeft zich omstreeks 15.50 uur in de Gemeente 's-Gravenhage een ongeval voorgedaan, waarbij [appellante] ten val is gekomen terwijl zij, komende vanuit de richting van de Loosduinse Hoofdstraat en gaande in de richting van de Erasmusweg, met haar snorfiets en met een passagier achterop reed over een tegelpad gelegen parallel aan het fietspad, dat op zijn beurt naast en parallel aan de westelijke rijbaanhelft van de Lozerlaan te 's-Gravenhage liep.

b. Op 23 augustus 1995 werd het in slechte staat verkerende fietspad langs de westelijke rijbaanhelft van de Lozerlaan herbestrapt. [appellante] reed die dag op haar snorfiets met ingeschakelde motor eerst over het reeds herbestrapt gedeelte van dit fietspad in de richting van de Erasmusweg. Bij een opbreking van het fietspad in verband met de nog in uitvoering zijnde herbestrapping, was het fietspad afgezet met een rood-wit geblokt waarschuwingshek, waarop een geel bord was aangebracht met de tekst "fietsers afstappen", alsmede een blauw bord met witte pijl (bord D2 van Bijlage 1 behorende bij het RVV 1990, hierna ook aan te duiden als: "dwangpijl"), dat bestuurders verwees naar het rechts van het fietspad gelegen tegelpad genoemd onder a. (hierna: "het rechterpad"). Op deze plaats bevond zich een aantal vlonders; (brom-)fietsers die naar het rechterpad werden verwezen, moesten over die vlonders heen gaan.

c. Bij de onderhavige afzetting aangekomen, stapte [appellante] niet af, maar is zij op haar snorfiets over het rechterpad verder gereden over een afstand van nog ongeveer 500 meter. Na ongeveer 500 meter is de snorfiets door aanraking met een losliggende en omhoog kantelende tegel abrupt tot stilstand gekomen, waardoor [appellante] en haar achterop zittende passagier, naar voren werden "gelanceerd" en op het wegdek terecht zijn gekomen. De plaats van het ongeval bevond zich enkele honderden meters voorbij het einde van de afzetting van het ernaast gelegen fietspad, welke afzetting in totaal 150 à 200 meter lang was.

d. In ieder geval vanaf de afzetting van het fietspad tot de plaats waar [appellante] op het rechterpad ten val kwam, lopen het fietspad en het rechterpad parallel aan elkaar. Ten tijde van het ongeval waren beide paden drie meter breed en waren zij gescheiden door een middenberm van 1 of 2 meter breed, begroeid met laag gras. In die tijd zagen beide paden er, mede door de gelijke wijze van bestrapping met trottoirtegels van 30 bij 30 cm, hetzelfde uit.

e. Aan het begin van het onderhavige fietspad langs de Lozerlaan, ter hoogte van de Loosduinse Hoofdstraat, is dit pad aangemerkt als fietspad door middel van het daarvoor bestemde verkeersbord "Verplicht fietspad" (bord G11 van Bijlage 1 behorende bij het RVV 1990). Direct onder dit bord was ten tijde van het ongeval een geel waarschuwbord

geplaatst met de tekst “slecht wegdek”. Het rechterpad is, eveneens aan het begin van de Lozerlaan, aangeduid als voetpad door middel van het daarvoor bestemde verkeersbord “Voetpad” (bord G7 van Bijlage 1 behorend bij het RVV 1990).

f. Langs het gehele opgebroken gedeelte van het fietspad waren in de berm gelegen tussen het fietspad en het rechterpad geleidebakens aangebracht, verbonden door een rood-wit plastic lint. Aan het einde van de afzetting stond wederom een rood-wit waarschuwbord, ditmaal geplaatst in het zicht van het verkeer dat naderde vanuit de tegengestelde richting, dat wil zeggen komend vanaf de Erasmusweg. Bij het einde van de afzetting werd het verkeer gaande in de richting van de Erasmusweg niet met enig verkeersteken of ander middel teruggeleid van het rechterpad naar het fietspad.

g. Ten tijde van het ongeval was de bestrating van het rechterpad niet in goede staat. Diverse trottoirtegels lagen los, waren verzakt en/of waren enigszins omhoog gekomen.

h. [appellante] was ten tijde van het ongeval 18 jaar oud. Zij woonde destijds in Rijswijk en was op weg naar huis na het bijwonen van een begrafenis in Ockenburgh. Zij kwam, naar zij desgevraagd ter zitting verklaarde, niet regelmatig op de Lozerlaan en was niet goed bekend met de situatie ter plaatse.

i. Blijkens een rapport d.d. 21 augustus 1998, opgemaakt door ing. [deskundige], verkeersongevallendeskundige, heeft [ambtenaar], werkzaam in dienst van de gemeente, afdeling Beheer Loosduinen, onder meer het volgende verklaard:

(...)

Op maandag 21 augustus 1995 was ik juist weer (...) begonnen met mijn werk bij de gemeente. Er bleek (...) een klacht binnengekomen te zijn over de slechte staat van het fietspad langs de Lozerlaan aan de zijde van Madestein (westelijke zijde). (...) Dezelfde middag nog is het desbetreffende gedeelte afgesloten en zijn de tegels aan het begin van het traject eruit gehaald (om te voorkomen dat men alsnog door zou rijden). (...). Ik was ook op de hoogte van de toestand waarin het voetpad (het rechterpad, hof) zich bevond. Wij hebben in ons gebied te maken met het fenomeen dat binnen enkele dagen de situatie van de paden slecht kan worden. De grond onder de tegels wordt op een gegeven moment zo hard dat de tegel niet meer vast ligt in het zandbed, maar er min of meer los op ligt. Wij weten nog niet precies waardoor deze problemen kunnen ontstaan. (...) Wanneer de tegel als gevolg van de verharding eenmaal los ligt doen de twee wielers de rest. Met name de snel rijdende snorfietzers met brede banden laten de tegels dan kantelen / opwippen. Ze worden dan als het ware opgezogen. Op een gegeven moment gaan ze zelfs over elkaar heen schuiven, met alle gevaren van dien.

(...)

j. Als gevolg van het ongeval heeft [appellante] ernstig letsel opgelopen.

3. Grief 1 strekt ten betoge dat [appellante] zich niet bewust was of had moeten zijn van het feit dat zij ook na het einde van de afzetting van het fietspad haar weg vervolgde over een voetpad. Zij meent - kort gezegd - dat er ter plaatse niets was dat haar duidelijk maakte dat het tegelpad waarop zij ging rijden (te weten het rechterpad) een voetpad was. Dit betoog faalt. Het hof is van oordeel dat [appellante] zich had moeten realiseren dat zij zowel bij het begin als bij het einde van de afzetting van het fietspad niet op een fietspad reed, hoewel het rechterpad waarop zij haar weg vervolgde er hetzelfde uitzag als het fietspad dat zij zojuist had verlaten. Het rechterpad was namelijk zowel bij het begin als bij het einde van de afzetting van het fietspad niet voorzien van enig verkeersteken dat het rechterpad tot fietspad bestemde. Bovendien was bij het begin van de afzetting duidelijk aangegeven dat fietsers moesten afstappen, hetgeen niet in de rede had gelegen wanneer het rechterpad op dat moment eveneens een (officieel) fietspad was geweest. Ook moet er naar algemene ervaringsregels van uit worden gegaan dat waar sprake is van twee parallel lopende paden aan

de rechterzijde van een rijbaan (bezien in de rijrichting), zeker bij gebreke van aanwijzingen voor het tegendeel, het pad gelegen het dichtst bij de rijbaan (het linkerp pad), bestemd is voor fietsers en het pad gelegen het verst van de rijbaan (het rechterpad), bestemd is voor voetgangers. [appellante] heeft zich er nog op beroepen dat het linkerp pad in casu was opengesteld voor verkeer in beide rijrichtingen, dat ter plekke geen woningen stonden en dat er nauwelijks voetgangers (op het rechterpad) kwamen. Die stellingen doen echter niet af aan al het voorgaande. [appellante] had zich dienen te realiseren dat zij na het einde van de afzetting met haar snorfiets reed op een pad dat niet een officieel fietspad was. Bijgevolg had zij er niet zonder meer op mogen vertrouwen dat de staat van dit pad goed genoeg was om er met een snorfiets, met ingeschakelde motor, overheen te rijden.

4. Het hof ziet aanleiding de grieven 2 en 3 gezamenlijk te behandelen. Daarin wordt in essentie de vraag aan de orde gesteld of de maatregelen die de gemeente als wegbeheerder bij de afzetting van het fietspad had genomen, adequaat waren, mede gelet op het gevaar voor de (brom-)fietsers dat werd gevormd door de losliggende tegels op het rechterpad. Volgens [appellante] had de gemeente zich moeten realiseren dat zeker een deel van de passerende (brom-)fietsers in weerwil van het gebod om af te stappen bij het begin van de afzetting, zouden doorrijden en dat zij, bij gebreke van enige aanwijzing om na het einde van de opbreking weer naar het fietspad te gaan, hun weg rijdend zouden blijven vervolgen over de gehele lengte van het rechterpad. Zij is van mening dat de gemeente daarom had moeten zorgen voor wegdek (op het rechterpad) dat voor fietsverkeer geschikt was, dan wel voor duidelijke waarschuwingen en aanwijzingen dat ook na het einde van de opbreking de weg op het rechterpad niet rijdend werd voortgezet. De gemeente heeft deze grieven gemotiveerd bestreden.

5. Het hof is van oordeel dat voor de vraag of het in het leven roepen of laten voortbestaan van een gevaarlijke situatie onrechtmatig is, bepalend is of een ander aan een groter risico is blootgesteld dan onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijs verantwoord is. Hierbij moet met name acht worden geslagen op de grootte van de kans dat een potentieel slachtoffer niet de vereiste zorgvuldigheid zal betrachten, de kans dat daaruit ongevallen ontstaan, de ernst die de gevolgen daarvan kunnen hebben en de bezwaarlijkheid van het nemen van voorzorgsmaatregelen. In het onderhavige geval is bovendien van belang dat op de gemeente als wegbeheerder de bijzondere zorgplicht rust om, in het geval van wegwerkzaamheden die een ongewone situatie doen ontstaan, voldoende effectieve maatregelen te treffen die ertoe leiden dat de daaruit voortvloeiende (extra) risico's voor de verkeersveiligheid zoveel als redelijkerwijs mogelijk worden beperkt.

6. Tegen de achtergrond van de in de vorige rechtsoverweging genoemde uitgangspunten is het volgende van belang. De gemeente had bij het nemen van de verkeersmaatregelen in verband met het herstel van het fietspad mede in overweging moeten nemen dat niet alle verkeersdeelnemers steeds de nodige voorzichtigheid en oplettendheid zullen betrachten. Zij had zich hierbij ook rekenschap moeten geven van het feit dat niet alleen ervaren en met de situatie goed bekende weggebruikers de afzetting zouden passeren, maar bij voorbeeld ook jeugdige weggebruikers die ter plekke niet goed bekend waren (als [appellante]). Gezien de situatie ter plaatse van de wegopbreking, zoals deze in rechtsoverweging 1 is beschreven en mede naar voren komt uit de overgelegde tekeningen en foto's, is het hof van oordeel dat het redelijkerwijs te voorzien was dat in ieder geval een deel van de aankomende (brom-)fietsers bij de afzetting van het fietspad ondanks de daartoe gegeven aanwijzing niet zou zijn afgestapt, maar zijn weg rijdend zou hebben vervolgd over het rechterpad. Het was daar immers mogelijk om al rijdend vanaf het fietspad via de aanwezige vlonders het rechterpad te

bereiken en gezien de lengte van de opbreking van 150 à 200 meter was te verwachten dat een deel van de (brom-)fietsers ervoor zou kiezen om te blijven rijden in plaats van (conform de geplaatste aanwijzing) af te stappen en te gaan lopen. Gezien de met gras begroeide middenberm van 1 of 2 meter tussen het fietspad en het rechterpad die bij eventuele terugkeer moest worden overgestoken, alsmede gezien het feit dat de beide paden er gelijk uitzagen, was het bovendien redelijkerwijs voorzienbaar dat wie eenmaal was doorgereden bij de afzetting, bij gebreke van enige aanwijzing om terug te keren naar het fietspad, zijn weg over het gehele rechterpad zou blijven vervolgen. Hier komt bij dat terugkeer op het fietspad bij het einde van de afzetting uit eigen beweging te minder voor de hand lag, daar de gemeente zelf aan het begin van de Lozerlaan door middel van een geel waarschuwbord had aangegeven dat het wegdek van dit fietspad slecht was. Dit waarschuwbord vormt bepaald geen uitnodiging op enig moment terug te keren naar het fietspad, hetgeen de gemeente zich als wegbeheerder eveneens had moeten realiseren.

7. Voorts is het hof van oordeel dat - naar de gemeente bekend was - er vooral voor bromfietsers en snorfietsers die het rechterpad zouden gaan berijden, een aanmerkelijk risico bestond op (ernstige) ongevallen. Vast staat dat er losliggende tegels op het rechterpad lagen en dat er ook enkele enigszins omhoogstaken. Zoals [ambtenaar], werkzaam bij de gemeente, heeft verklaard, bestaat het gevaar er (onder meer) in dat snel rijdende snorfietsers met brede banden de losliggende tegels laten kantelen / opwippen ("ze worden als het ware opgezogen"). Het is, mede gelet op algemene ervaringsregels, aannemelijk dat een snorfietser die met ingeschakelde motor rijdt hierdoor plotseling ten val kan komen op het wegdek, met een aanmerkelijke kans op (ernstig) letsel.

8. Het hof is gelet op hetgeen in rechtsoverwegingen 6 en 7 is overwogen, van oordeel dat de gemeente er niet van uit had mogen gaan dat de door haar genomen maatregelen, dat wil zeggen het hek aan het begin van de afzetting, de dwangpijl, de in de middenberm geplaatste linten en de aanwijzing aan fietsers om af te stappen, afdoende waren. Zij had, gezien de aard en de ernst van het gevaar en de aanmerkelijke kans op (ernstig) letsel, adequate maatregelen moeten treffen om zeker te stellen dat (brom-)fietsers aan het einde van de afzetting hun weg weer verder zouden vervolgen over het fietspad en niet over het rechterpad. Zo had zij bij voorbeeld bij het einde van de afzetting door middel van rood-wit geblokte hekken, voorzien van een dwangpijl, (brom-)fietsers kunnen dwingen terug te gaan naar het fietspad. Ook is denkbaar dat zij met geleiders verbonden door rood-witte linten een corridor voor (brom-)fietsers op het rechterpad had kunnen aanleggen langs de gehele afzetting, waarmee (brom-)fietsers aan het eind van de afzetting direct weer werden teruggeleid van het rechterpad naar het fietspad. Niet valt in te zien dat het nemen van dit soort (eenvoudige en niet kostbare) maatregelen, geplaatst tegenover de ernst van het af te wenden gevaar en de aanmerkelijke kans op (ernstig) letsel, te bezwarend zou zijn geweest.

9. Het hof is mitsdien van oordeel dat de gemeente, door als wegbeheerder onvoldoende effectieve maatregelen te nemen als voormeld, jegens [appellante] onrechtmatig heeft gehandeld en in beginsel aansprakelijk is voor de daaruit voortvloeiende schade. Naar het oordeel van het hof heeft de fout van de gemeente, afgezet tegen de hierna te bespreken fout van [appellante], in die mate aan het ontstaan van de schade bijgedragen dat de schade voor twee derde deel voor rekening van de gemeente dient te komen. [appellante] heeft met haar onjuiste handelwijze eveneens bijgedragen aan het ontstaan van het ongeval en het optreden van de schade, en wel in die mate dat zij een derde deel van de schade zelf moet dragen. [appellante] heeft namelijk het bord "fietsers afstappen" genegeerd en heeft na de afzetting haar weg rijdend over het rechterpad vervolgd, terwijl zij zich moet hebben gerealiseerd dat

zij niet meer op een officieel fietspad reed. Gelet hierop kon zij er niet zonder meer van uit gaan dat het betreffende pad goed genoeg was om er met een snorfiets, met ingeschakelde motor, overheen te rijden. Daarbij is nog van belang dat gesteld noch gebleken is dat [appellante] haar rijgedrag op enigerlei wijze aan de gewijzigde situatie heeft aangepast, met name door vaart te minderen, welke voorzorgsmaatregel eens te meer voor de hand had gelegen daar zij ter plaatse niet goed bekend was en een passagier achterop had. Integendeel, uit de getuigenverklaringen [getuige 1] en [getuige 2] (productie 6, conclusie van repliek), afgelegd in het kader van het politie-onderzoek, die beiden aangeven dat [appellante] met normale snelheid reed, is af te leiden dat [appellante] haar vaart juist niet (aanmerkelijk) had verminderd. Daarbij komt, zoals blijkt uit de betreffende foto's (foto's overgelegd bij pleidooi en bij conclusie van dupliek, productie 5), dat het te zien was dat het wegdek van het rechterpad oneffen was door losliggende tegels, hetgeen tot extra voorzichtigheid had moeten leiden.

10. [appellante] heeft schadevergoeding gevorderd, op te maken bij staat en te vereffenen volgens de wet. Ten pleidooie heeft zij haar eis aangevuld in de zin dat zij tevens een voorschot op de uit te keren schadevergoeding verlangt. Het hof gaat echter aan deze eiswijziging voorbij, nu deze niet - zoals ingevolge artikel 130 Rv. is vereist - bij akte is ingeleid. Voorts is het hof van oordeel dat, gelet op het zeer lange tijdsverloop sedert het ongeval, [appellante] thans redelijkerwijs in staat moet worden geacht haar schade te specificeren en met bewijsstukken te staven, zodat geen aanleiding lijkt te bestaan voor een schadestaatprocedure. Het hof zal een comparitie van partijen gelasten ten einde [appellante] hiertoe in staat te stellen. Zij dient de hier bedoelde stukken uiterlijk 4 weken vóór de na te noemen datum van de comparitie aan het hof en aan de wederpartij te verstrekken. Ter comparitie zal de gemeente de gelegenheid hebben op die stukken te reageren. Eveneens kunnen partijen zich bij gelegenheid van de comparitie uitlaten over de eventuele benoeming van (een) deskundige(n) ter begroting van (een deel van) de schade, alsmede over persoon van die deskundige(n) en de eventueel aan deze(n) te stellen vragen. Ter comparitie zal eveneens een minnelijke regeling worden beproefd.

11. Iedere verdere beslissing zal worden aangehouden tot na de comparitie van partijen.

Beslissing

Het hof, alvorens verder te beslissen:

beveelt partijen, [appellante] in persoon en de gemeente deugdelijk vertegenwoordigd, te verschijnen voor een comparitie van partijen die gehouden zal worden in het Paleis van Justitie aan de Prins Clauslaan 60 te 's-Gravenhage voor de raadsheer-commissaris mr. P.M. Verbeek op vrijdag 1 juli 2005 om 10.00 uur.

Dit arrest is gewezen door mrs. Th.W.H.E. Schmitz, P.M. Verbeek en J.B.B.M. Wuisman en is uitgesproken ter openbare terechtzitting van 29 maart 2005 in bijzijn van de griffier.